

ILEANA NEMEȘ – POP¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: cocoș, imaginar colectiv, simbolism, ritualuri de trecere, mitologie, credințe populare, apotropaic, psihopomp, cultură tradițională.

Simbolismul cocoșului în imaginarul colectiv și reprezentările culturale

Rezumat

Studiul analizează simbolismul cocoșului în imaginarul colectiv și în cultura tradițională românească, evidențiind principalele sale funcții simbolice: vestitor al luminii, simbol solar, agent apotropaic, mediator între lumi și participant la ritualurile de trecere. Cercetarea valorifică surse mitologice, religioase și etnologice, precum și credințe și practici populare, urmărind continuitatea și transformarea semnificațiilor atribuite cocoșului din Antichitate până în tradiția populară. Analiza relevă faptul că această pasăre depășește statutul de animal domestic, devenind un reper al ordinii cosmice și al organizării simbolice a timpului, spațiului și existenței comunitare.

¹ Drd., Universitatea de Vest Timișoara, referent cultural, Centrul Cultural Sighetu Marmației.

Keywords: rooster, collective imagination, symbolism, rites of passage, mythology, folk beliefs, apotropaic, psychopomp, traditional culture.

The Symbolism of the Rooster in the Collective Imagination and Cultural Representations

Summary

This study examines the symbolism of the rooster in the collective imagination and Romanian traditional culture, highlighting its principal symbolic functions as a herald of light, a solar symbol, an apotropaic agent, a mediator between worlds, and a participant in rites of passage. Drawing on mythological, religious, and ethnological sources, as well as folk beliefs and ritual practices, it traces the continuity and transformation of the meanings attributed to the rooster from Antiquity to Romanian folk tradition. The analysis demonstrates that the rooster transcends its status as a domestic bird, emerging as a symbol of the cosmic order and of the symbolic organization of time, space, and communal existence.

Simbolismul cocoșului în imaginarul colectiv și reprezentările culturale

Introducere

În imaginarul colectiv, cocoșul ocupă un loc aparte, depășind condiția unei simple viețuitoare domestice și devenind un simbol complex, integrat în structurile fundamentale ale gândirii tradiționale. Prezența sa constantă în credințe, ritualuri, texte orale, reprezentări decorative și practici magice evidențiază nu doar familiaritatea cotidiană a omului cu această pasăre, ci și acumularea progresivă a unor semnificații simbolice profunde, conservate și reinterpretate în contexte culturale diferite.

Dintre toate păsările asociate spațiului gospodăresc, cocoșul se individualizează prin caracterul său activ și prin rolul său de vestitor. Cântatul său nu este perceput doar ca un fenomen natural, ci ca un act simbolic capabil să organizeze timpul și să marcheze trecerea dintre două stări ale lumii. În acest sens, cocoșul intervine în momente liminale, delimitând noaptea de zi, întunericul de lumină și haosul de ordine. Dimensiunea sonoră devine esențială, întrucât pasărea este definită mai ales prin glasul său, iar această intervenție auditivă capătă valoare simbolică și ordonatoare. Funcțiile simbolice ale cocoșului se dezvoltă în jurul unor nuclee fundamentale de semnificație: lumina, vigilența, protecția, regenerarea și medierea dintre lumi. În numeroase tradiții, cocoșul apare ca vestitor al zorilor și ca participant simbolic la instaurarea luminii, ceea ce explică asocierea sa cu simbolismul solar. În același timp, prin cântatul său, el contribuie la alungarea forțelor malefice și la reinstaurarea ordinii, dobândind importante valențe apotropaice.

Dincolo de dimensiunea protectoare, cocoșul este asociat și cu ideea de prag și de trecere. Prezența sa în ritualurile de naștere, nuntă sau înmormântare evidențiază rolul de mediator între stări diferite ale existenței. În acest context, cocoșul nu este doar un element decorativ sau alimentar, ci un participant activ la structura simbolică a vieții comunitare. Complexitatea simbolului este susținută și de circulația sa culturală extinsă. Din Antichitate și până în cultura populară europeană, cocoșul apare în contexte religioase, mitologice, divinatorii și heraldice, păstrându-și funcțiile fundamentale chiar și atunci când semnificațiile sale sunt reinterpretate. În imaginarul creștin, el devine asociat luminii, trezirii spirituale și episodului biblic al lepădării Sfântului Petru, în timp ce în tradițiile populare își păstrează dimensiunea protectoare și rolul de marcator al ordinii cosmice. Lucrarea de față urmărește modul în care simbolismul cocoșului se structurează și se conservă în imaginarul colectiv și în reprezentările simbolice, insistând asupra principalelor sale funcții: simbol solar, agent apotropaic, mediator între lumi și reper simbolic al ordinii rituale. Analiza are în vedere atât sursele mitologice și religioase, cât și credințele populare, practicile rituale, ornamentica și expresiile orale, urmărind continuitățile și transformările asociate acestei imagini simbolice în diferite contexte culturale.

Cocoșul în Antichitate, mitologie și Evul Mediu

Încă din Antichitate, cocoșul a depășit condiția unei simple păsări domestice, devenind un reper temporal, religios și simbolic. Regularitatea cântatului său a făcut ca această pasăre să fie integrată în organizarea vieții cotidiene, în practicile religioase și în sistemele de interpretare a lumii. În absența unor instrumente precise de măsurare a timpului, comunitățile antice au utilizat fenomenele naturale pentru a structura durata nopții și apropierea zorilor, iar cocoșul a dobândit în acest context funcția unui adevărat „orologiu viu”. La romani, timpul nocturn era raportat la cântările succesive ale cocoșului, ceea ce evidențiază importanța practică a acestei păsări în organizarea comunității. Ion Ghinoiu reproduce o observație atribuită lui Pliniu, potrivit căreia cocoșii erau considerați „vegheții noștri nocturni, pe care natura i-a creat ca să trezească pe muritori la muncă și să le întrerupă somnul. Ei cunosc stelele și deosebesc pe zi câte trei ore prin cântarea lor”.² Cântatul cocoșului nu era perceput doar ca un semnal natural, ci ca o intervenție care marca ritmul timpului și pregătea trecerea dintre noapte și zi. Dimensiunea practică era completată și de una militară, cocoșii fiind utilizați pentru stabilirea schimburilor de gardă și pentru organizarea activităților nocturne.

Pe lângă rolul temporal, cocoșul dobândește în lumea antică valențe religioase și mitologice complexe. În lumea greco-romană, această pasăre era consacrată unor divinități precum Apollo, Ares (Marte), Hermes (Mercur) sau Minerva, fiecare dintre aceste asocieri punând în evidență o dimensiune diferită a simbolismului său. Relația cu Apollo evidențiază dimensiunea solară a simbolismului cocoșului. Asocierea cu Minerva subliniază vigilența și luciditatea, iar legătura cu Marte accentuează caracterul combativ și energia masculină a acestei păsări. „Cocoșul, cocoșelul simbolizează curajul și vigilența, dar și aroganța și îngâmfare. În Grecia antică se spunea despre el că salută soarele prin cântatul de dimineață și era sacru pentru Apollo și pentru mulți alți zei[...] Era privit ca un simbol al focului prin virtutea crestei sale roșii”.³

Asocierea cocoșului cu Ares (Marte) este susținută de mitul tânărului însărcinat să vegheze în timpul întâlnirii dintre zeul războiului și Venus. Pentru că a adormit și nu a anunțat apropierea zilei, Alectryon a fost transformat în cocoș și condamnat să vestească pentru totdeauna răsăritul. Mitul justifică astfel rolul temporal al cocoșului, precum și legătura sa simbolică cu vigilența, lumina și trecerea dintre întuneric și zi. Antoaneta Olteanu observă că, în tradițiile Antichității, cocoșul deținea un important rol psihopomp: „ca emblemă a lui Asclepios, el vestea în cealaltă lume și conducea sufletul defunctului”.⁴

De asemenea, cocoșului i-au fost atribuite și funcții divinatorii. Practici precum alectryomanția, bazate pe interpretarea comportamentului cocoșului în raport cu grăunțele dispuse pe litere sau semne, reflectă credința în capacitatea sa de a revela voința divină.

² Ion Ghinoiu, *Semne și simboluri tradiționale românești*, Editura Elion, București, 2003, p. 85.

³ Clare Gibson, *Semne și Simboluri*, Editura Aquila, '93, Oradea, 1998, p. 114.

⁴ Coman, II, p.180, apud Antoaneta Olteanu, *Școala de solomonie*, Editura Paideia, București, 1999, p. 275.

Grecii și romanii au utilizat asemenea metode în contexte religioase și oraculare, întreținând uneori cocoși sacri în temple.

În același timp, această pasăre este asociată curajului, vigilenței și principiului masculin. Ivan Evseev evidențiază faptul că, „în mitologiile lumii, cocoșul este un simbol solar. El întruchipează lumina, cu toate valențele ei cosmice și spirituale”.⁵ În multe tradiții, mai ales cocoșul alb este perceput ca vestitor al zorilor și participant simbolic la instaurarea luminii. Această atribuție simbolică explică și caracterul său apotropaic, întrucât intervenția sonoră a cocoșului marchează sfârșitul intervalului nocturn și dispariția forțelor malefice.

În imaginarul creștin, cocoșul devine asociat luminii, vigilenței spirituale și adevărului revelat. Funcția sa de vestitor este transferată din plan cosmic în plan spiritual, fără a pierde însă legătura cu ideea de prag și de trecere. Credințele populare referitoare la această pasăre, percepută ca amintire simbolică a lepădării Sfântului Petru, evidențiază continuitatea dintre simbolismul antic și reinterpretarea creștină. Simbolismul cocoșului nu se limitează la o singură dimensiune interpretativă, ci circulă între registre religioase, mitice și ritualice, păstrându-și capacitatea de a integra semnificații multiple. Așa cum observă Otilia Hedeșan, „personajele mitologiei noastre tradiționale se diferențiază, pe planuri de suprafață, dar se regăsesc, în multe locuri, în străfundurile lor [...] Căci o mitologie difuză are, mereu, spații oculte, pe unde se petrec pasajele și pe unde se glisează dintr-un topos în altul, semn că e vie și că, oricât de atent ești, rămâi, mereu, cu un pas în urma sa”.⁶

Sacru și profanul apar astfel ca dimensiuni complementare ale imaginarului medieval, iar pasărea ocupă o poziție privilegiată în această structură simbolică. Considerat garant al luminii și al vieții, el este asociat cu ideea de fidelitate și de veghe spirituală. Așa cum observă Andrei Oișteanu: „Credințele și practicile multi-folclorice autohtone și cele mitico-religioase creștine s-au întrețesut cu compromisuri și adaptări reciproce (fie prin „creștinizarea” celor păgâne, fie prin „păgânizarea” celor creștine), generând o specifică mitologie sincretică, păgâno-creștină[...]”.⁷

În Evul Mediu, cocoșul este integrat și în arhitectura religioasă, fiind reprezentat pe turlele bisericilor și ale clopotnițelor. Această prezență nu are doar rol decorativ, ci și unul simbolic, devenind un semn al vegherii și protecției spirituale. Amplasarea sa în puncte înalte sugerează funcția de mediator între spațiul terestru și cel ceresc, continuând simbolic relația dintre lumină, ordine și supraveghere.

Prin urmare, în Antichitate, mitologie și Evul Mediu, cocoșul concentrează un sistem complex de semnificații, în care funcțiile temporale, religioase, divinatorii și psihopompe se intersectează. Dincolo de dimensiunea practică, el devine un simbol al ordinii cosmice și al trecerii, integrat într-un sistem de reprezentări care structurează relația dintre lumină și întuneric, dintre haos și ordine.

⁵ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, p. 41.

⁶ Otilia Hedeșan, *Personajele mitologiei populare*, Editura Marineasa, Timișoara, 2000, p. 10-11.

⁷ Andrei Oișteanu, *Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească*, București, Editura Minerva, 1989, p. 12.

Casa cu cocoși în care s-a născut meșterul Toderău; foto: Dan DINESCU

Cocoșul în imaginarul tradițional

Funcția fundamentală a cocoșului este aceea de vestitor al zorilor, iar această funcție trebuie înțeleasă în contextul opoziției simbolice dintre noapte și zi. În imaginarul tradițional, noaptea este asociată instabilității, incertitudinii și manifestării forțelor malefice, în timp ce ziua reprezintă spațiul ordinii, al siguranței și al reintegrării lumii într-o rânduială firească. Din această perspectivă, cocoșul nu marchează doar trecerea dintre două momente temporale, ci participă simbolic la instaurarea luminii și la reinstaurarea echilibrului.

Asocierea cocoșului cu lumina conduce la interpretarea sa ca simbol solar, întrucât acesta nu doar anunță ivirea zilei, ci contribuie simbolic la apariția ei. Prin această funcție, cocoșul devine un intermediar între haos și ordine, între instabilitate și echilibru. Jean Chevalier și Alain Gheerbrant observă că imaginea cocoșului evidențiază în mod deosebit dimensiunea solară: „lumină și înviere”.⁸

Cântatul cocoșului nu este perceput doar ca un semnal natural, ci ca un act cu efect simbolic asupra lumii. El contribuie la anularea condițiilor în care răul se poate manifesta și marchează sfârșitul intervalului nocturn, considerat favorabil acțiunii spiritelor malefice.

⁸ Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Editura Polirom, București, 2009, p. 263.

Din această funcție derivă caracterul său apotropaic: cocoșul nu înfruntă direct răul, ci îl neutralizează prin restabilirea echilibrului.

Această dimensiune simbolică este surprinsă și în literatura de specialitate, unde glasul acestei păsări apare ca un act colectiv de vestire și de instaurare a unei noi stări a lumii:

„Îndată ce cocoșul dintâi dă semnul zilei/
ceilalți cocoși încep să cânte către rege/
o laudă ce zeii s-o pună-n prețul milei/
și fără de graiul nostru nici când să nu-l dezlege.”⁹

Imaginea primului cocoș care declanșează răspunsul celorlalți accentuează ideea unei participări colective la instaurarea luminii și la reechilibrarea lumii. Cântatul nu mai apare ca o simplă manifestare instinctuală, ci ca o intervenție cu valoare ritualică și simbolică.

În imaginarul tradițional, noaptea este considerată un interval favorabil manifestării unor entități malefice, precum strigoii sau duhurile rele. Glasul cocoșului marchează încetarea acțiunii acestora și reinstaurarea ordinii. Astfel, cocoșul funcționează ca un delimitator între două stări ale lumii, protejând spațiul existenței și contribuind la menținerea unei rânduieli simbolice. În plan oniromantic, cocoșul apare frecvent ca simbol al trezirii, al avertismentului și al schimbării.

Asocierea sa cu zorii și cu instaurarea luminii explică interpretarea acestei păsări ca semn al clarificării și al depășirii unei stări de incertitudine. Antoaneta Olteanu reproduce credința potrivit căreia „cocoșul care cântă noaptea devreme în poiată este semn că sunt tâlhari în sat; el știe”.¹⁰ Această trecere dintre noapte și zi este surprinsă și în creațiile folclorice, unde zorii marchează reinstaurarea ordinii și revenirea în spațiul familiar:

„Zori de ziuă se revarsă/
Vreme-ar și de mărș acasă.
Vreme-o fo’ și mai demult/
Numa’ nu ne-am priceput”.¹¹

Imaginea revărsării zorilor sugerează sfârșitul intervalului nocturn și reintegrarea simbolică a individului într-un spațiu al siguranței și al ordinii.

În plan spiritual și psihologic, momentul „la cântatul cocoșului” este asociat cu trezirea, regenerarea și reînnoirea interioară, devenind astfel un simbol al revenirii la lumină

⁹ Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Saeculum I. O., 2002, p. 106.

¹⁰ Niculiță-Voronca, p. 435- 437, apud Antoaneta Olteanu, *Școala de solomonie*, Editura Paideia, București, 1999, p. 273.

¹¹ Mihai Dăncuș, Formule de politețe, în vol. *Antologie de folclor din județul Maramureș*, Baia Mare, 1980, p 147-189.

și al depășirii stării de întuneric, fiind integrat într-un ritm fundamental al alternanței dintre retragere și manifestare. Această alternanță poate fi interpretată metaforic, ca un ritm de tip sistolic și diastolic, în care succesiunea dintre expansiune și retragere exprimă dinamica echilibrului cosmic. Lumea este concepută ca un organism aflat într-o continuă transformare, iar cocoșul intervine ca marcator al momentului de trecere și ca agent simbolic al regenerării. Interpretarea nu trebuie înțeleasă în sens biologic propriu, ci ca formulare simbolică a unui principiu de organizare, în care alternanța constituie fundamentul rânduiei cosmice. Cocoșului îi sunt atribuite capacități excepționale, Antoaneta Olteanu reproducând credința potrivit căreia „cocoșul cântă la miezul nopții fiindcă vine îngerul și-l gădilă la aripa dreaptă, spunându-i că toacă în cer”.¹²

Relația simbolică dintre cocoș și ou evidențiază complementaritatea dintre potențial și manifestare. Oul este perceput în imaginarul tradițional ca simbol al originii și al germinației, purtător al unei vieți latente, în timp ce cocoșul intervine ca agent al activării și al trezirii. Cântatul marchează începutul și dinamizează trecerea de la starea latentă la cea manifestă, integrând oul într-un proces simbolic al devenirii. Relația dintre cele două nu este una de tip cauzal direct, ci una de corespondență simbolică, în care oul reprezintă posibilitatea, iar cocoșul declanșarea și ordonarea acesteia în cadrul ritmului vieții.

Vestitorul zorilor; foto: Ilin BORCO

¹² Ciaușanu, p. 352, apud Antoaneta Olteanu, *Școala de solomonie*, Editura Paideia, București, 1999, p. 273.

Caracterul liminal și sacru atribuit cocoșului este evidențiat și de anumite credințe referitoare la cocoșii considerați năzdrăvani. Antoaneta Olteanu arată că „sunt considerați cocoși năzdrăvani cei scoși din ouă în noaptea Paștelui [...]”.¹³

Sacrul și profanul se configurează ca dimensiuni antagonice, dar complementare, care structurează imaginarul omului tradițional. În acest cadru simbolic, cocoșul ocupă un loc privilegiat, fiind perceput ca garant al luminii, al ordinii și al protecției. Prin funcțiile sale protectoare și ordonatoare, de vestitor și mediator între stări diferite ale existenței, el contribuie simbolic la organizarea timpului, a spațiului și a vieții comunitare.

Cocoșul psihopomp și simbol al pragului

O dimensiune esențială a simbolismului cocoșului este legătura sa cu ideea de trecere și cu funcția de mediator între lumi. Asocierea sa cu Hermes, psihopomp al lumii antice, sau integrarea în simbolismul cultului lui Attis evidențiază această funcție de intermediar între viață și moarte, între lumea vizibilă și cea invizibilă.

În imaginarul tradițional, cocoșul apare ca o prezență asociată pragului dintre noapte și zi, dintre lumea profană și cea sacră. Prin glasul său, el marchează ruptura temporală și restabilește rânduiala lumii, având o evidentă funcție apotropaică și psihopompă.

Așa cum observa Mircea Eliade, „societățile arhaice și tradiționale concep lumea înconjurătoare ca pe un microcosmos [...] în afara acestui spațiu familiar este tărâmul necunoscut și înfricoșător al demonilor, al duhurilor rele, al morților [...]”.¹⁴

Noaptea și moartea sunt percepute ca forme ale unei călătorii marcate de instabilitate și primejdii. Din această perspectivă, cocoșul funcționează ca spirit tutelar și ghid simbolic, având funcții apotropaice, propitiatorii și psihopompe. Prezența sa conferă protecție și delimitează spațiul sigur al existenței, motiv pentru care omul tradițional se înconjură de semne și elemente simbolice considerate benefice, capabile să faciliteze traversarea momentelor periculoase și a pragurilor existențiale. Aceste credințe evidențiază reprezentările populare referitoare la pericolele nopții: „Miezul nopții este un duh rău, umblă seara pe câmp și poate lua forma unei căpițe de fân, care se așează pe spinarea drumețului întârziat și îl umple de transpirație... Noaptea, după ce a cântat cocoșul, poți merge oriunde și n-ai de ce te teme, căci e curat peste tot pământul”.¹⁵

În imaginarul tradițional, pragul are o semnificație simbolică profundă, fiind perceput ca spațiu al trecerii și al vulnerabilității. Traversarea unui prag presupune schimbarea unei stări și expunerea la forțe necunoscute, motiv pentru care numeroase practici rituale urmăresc protejarea acestui moment. În acest sens, Ernest Bernea observa că „în hotar omul merge liniștit, merge ca pe locul lui; n-are de ce se teme [...] Cine a trecut hotarul nu mai

¹³ Antoaneta Olteanu, *Școala de solomonie*, București, Editura Paideia, 1999, p. 272.

¹⁴ Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, București, Editura Humanitas, 2019, p. 41- 42.

¹⁵ Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, CIMEC, București, 2009, (ediție digitală, 2016), s. v. „Cocoș”.

e la el acasă”.¹⁶ În acest context, cocoșul, prin funcția sa de vestitor și protector, devine asociat tuturor formelor simbolice ale trecerii, fie ele temporale, existențiale sau spațiale. Tudor Pamfile observa că sărbătoarea Crăciunului este așteptată cu multă bucurie, după cele patruzeci de zile ale postului, perioadă de pregătire sufletească și de așteptare a Nașterii Domnului, întrucât „atâtea obiceiuri felurite dau prilej ca plăcerile și veselia să se simtă în orice suflet, din orice bordeiaș”.¹⁷ Sărbătorile de iarnă concentrează numeroase obiceiuri, ceremoniale și practici rituale, în cadrul cărora elementele precreștine și cele creștine coexistă într-o structură simbolică complexă.

În această colindă, glasul solemn al cocoșilor sugerează simbolic trecerea și transformarea, asociate momentelor de ruptură simbolică și restaurării echilibrului.

„Trei cocoși negri-și cântară,
Zori de zi să revărsară,
Trei voinici să deșteptară.”¹⁸

Primul vers concentrează simbolic ideea trecerii și a începutului. Culoarea neagră accentuează caracterul de prag al imaginii, sugerând nu doar succesiunea temporală dintre noapte și zi, ci și o transformare profundă, asociată momentelor de ruptură și de reînnoire. Sosirea cetei de juni este asociată simbolic cu glasul cocoșilor, întrucât colindatul nocturn marchează trecerea de la timpul nefast al nopții la timpul fast al zorilor și al reinstaurării ordinii. Semnificația nu se construiește exclusiv la nivel textual, ci este susținută și de cadrul performativ, prin gesturi, prin participarea colectivă și prin desfășurarea ceremonială a colindatului nocturn. Petru Ursache observă faptul că „evidențierea eroismului ori atenuarea tragicului sunt legi ale esteticii folclorice”¹⁹, ceea ce explică modul în care imaginarul popular integrează suferința într-o structură simbolică suportabilă.

Aceste reprezentări populare evidențiază funcția purificatoare și protectoare atribuită cocoșului, al cărui glas delimitează sfârșitul intervalului nefast și reinstaurează ordinea.

În imaginarul tradițional, lumea de dincolo este descrisă ca un spațiu în care ordinea și reperele temporale sunt suspendate. Ivan Evseev observă că, în bocetele românești, infernul (lumea umbrelor) este un loc „unde cocoșul nu cântă”,²⁰ imagine care sugerează dispariția limitelor și a principiului ordonator specific lumii celor vii.

Absența glasului cocoșului semnifică dispariția reperelor care organizează existența și delimitează timpul sacru de timpul nefast. Dacă în lumea celor vii această pasăre marchează începutul zilei și reinstaurează ordinea, în lumea umbrelor această funcție

¹⁶ Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 14.

¹⁷ Tudor Pamfile, *Sărbătorile la Români*, Editura Saeculum I.O., București, 1997, p. 267.

¹⁸ „De la Rob Ioan, 67 ani, Oarța de Jos”, în *Memoria Ethnologica*, nr. 56 – 57, iulie - decembrie 2015 (An XV), p. 148.

¹⁹ Petru Ursache, *Etnoestetica*, Editura Eikon, București, 2014, p. 203.

²⁰ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, p. 41.

încetează, ceea ce transformă infernul într-un spațiu al suspendării și al nedeterminării.

În credințele populare, cocoșul este considerat una dintre cele mai pure și mai puternice viețuitoare, motiv pentru care forțele malefice nu îi pot prelua înfățișarea. „Se credea că diavolul poate lua aproape orice chip, cu excepția unor ființe precum oaia, albina și cocoșul, asociate purității și protecției sacre”.²¹

Trecerea dintre lumi este reprezentată adesea prin imagini simbolice precum apa, podul sau vămile, care marchează etapele unei călătorii dificile, mai ales în context funerar. Aceste imagini exprimă ideea de prag și de traversare, sugerând că trecerea dintr-o stare în alta presupune un parcurs marcat de încercări și obstacole. În acest cadru simbolic, cocoșul nu apare întotdeauna ca ghid direct al sufletului, însă funcția sa de vestitor și de marcator al limitelor îl apropie de această dimensiune a trecerii.

În anumite credințe și practici funerare, cocoșul este oferit ca dar sau substitut simbolic, cu scopul de a proteja sufletul în drumul său. Prin această asociere, pasărea dobândește funcția unui mediator indirect între lumi, participând simbolic la traversarea pragului dintre existență și moarte. Asocierea sa cu răsăritul și cu apariția luminii transformă cocoșul într-un simbol al depășirii întinericului și al victoriei vieții asupra morții. Astfel, dimensiunea psihopompă depășește simpla vestire a zorilor și se extinde asupra momentelor de maximă instabilitate, contribuind la reintegrarea lumii într-o rânduială simbolică și spirituală.

Cocoșul în ritual

Cocoșul ocupă un loc important în cadrul practicilor tradiționale, unde funcțiile sale simbolice se concretizează în contexte care marchează momentele esențiale ale existenței. Asocierea sa cu aceste ceremonii confirmă rolul său în structurarea trecerilor fundamentale ale vieții și în reintegrarea simbolică a individului în comunitate.

Cocoșul apare frecvent în riturile de trecere, fiind asociat momentelor care marchează transformările fundamentale ale existenței. Penele sale sunt introduse în scaldă copilului, cu rol protector, iar în cadrul nunții cocoșul marchează simbolic părăsirea unei stări și integrarea într-o nouă etapă a existenței. În descrierile lui Dimitrie Cantemir se menționează faptul că, înainte de momentul nupțial, se aduce un cocoș fript, iar unul dintre nuntași „se ascunde sub masă și, imitând cântatul cocoșului, anunță că se face ziuă”,²² gest care simbolizează instaurarea unei noi rânduiei.

În spațiul maramureșean, cocoșul apare și în cadrul unor practici ritualice cu caracter ludic, integrate ceremonialului de nuntă. În anumite contexte tradiționale, nașul este „păcălit” simbolic prin oferirea unui cocoș în locul unei găini, gest însoțit de formule ironice și replici rostite de *socăcițe*. Dincolo de dimensiunea comică, această practică evidențiază rolul ritualului de a detensiona momentul trecerii și de a integra schimbarea de statut într-

²¹ Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, CIMEC, București, 2009, (ediție digitală, 2016), s. v. „Cocoș”.

²² *Ibidem*.

un cadru colectiv și festiv. Caracterul parodic nu anulează dimensiunea simbolică, ci contribuie la consolidarea coeziunii comunitare și la reafirmarea rolurilor sociale din cadrul ceremonialului nupțial.

Practica se bazează pe un joc simbolic al substituției și al inversării, specific anumitor momente ceremoniale ale nunții. În acest context, cocoșul nu apare doar ca element alimentar sau decorativ, ci ca participant simbolic la trecerea dintre două stări existențiale, integrat într-un sistem ritualic care marchează schimbarea și reintegrarea individului în comunitate.

În practicile funerare, cocoșul dobândește valențe psihopompe și protectoare. *Talgerele*, blidele de lut decorate cu imaginea cocoșului erau adesea date de pomană pentru sufletul celor morți și erau așezate deasupra ușilor sau a ferestrelor orientate spre răsărit. Asocierea cu răsăritul evidențiază legătura simbolică dintre cocoș, lumină și speranța regenerării.

În anumite credințe tradiționale, cocoșul era trecut peste sălașul mortului pentru a îndepărta duhurile rele și pentru a proteja sufletul în drumul său. Prin această practică, pasărea dobândește atribuții apotropaice și psihopompe explicite, fiind implicată ritualic în traversarea pragului dintre lumea celor vii și cea a morților.

De asemenea, pentru cei care mureau fără lumânare se oferea un cocoș de pomană, deoarece se credea că „Cine moare fără lumânare să i se dea un cocoș de pomană, că pe ceea lume cocoșul se face lumânare și-l trezește”.²³ Astfel, pasărea substituie simbolic lumina și funcția clopotului care vestește intrarea în spațiul sacru. Asocierea dintre cocoș și lumină depășește aici dimensiunea temporală și dobândește o semnificație spirituală, legată de orientarea sufletului și de depășirea întinericului.

În bocetele românești, lumea umbrelor este descrisă ca un spațiu „unde cocoșul nu cântă”, imagine care sugerează suspendarea reperelor specifice lumii vii. Moartea este percepută ca o călătorie primejdioasă, iar practicile legate de cocoș urmăresc protejarea sufletului și facilitarea trecerii dintre lumi. În acest context, dimensiunile protectoare și psihopompe ale cocoșului contribuie la reintegrarea simbolică a defunctului într-o nouă ordine existențială.

Prin prezența sa în ritualurile de naștere, nuntă și înmormântare, cocoșul depășește condiția unei simple păsări domestice și devine un participant activ la organizarea simbolică a existenței. Valențele sale protectoare, psihopompe și apotropaice contribuie la marcarea trecerilor fundamentale ale vieții și la reintegrarea individului într-o ordine rituală și comunitară.

Aspectele legate de imaginarul creștin, folclorul și literatura populară vor fi dezvoltate în partea a doua a studiului.

²³

Ibidem.

Cocoșul în ornamentică, realizare a ceramistului Vasile Chira; foto: Vasile CHIRA

Bibliografie

- Antonescu, Romulus**, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, CIMEC, București, 2009 (ediție digitală, 2016).
- Bernea, Ernest**, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București, 2006.
- Biedermann, Hans**, *Dicționar de simboluri*, Editura Saeculum I.O., București, 2002.
- Cantemir, Dimitrie**, *Descrierea Moldovei*, Editura Minerva, București, 1981.
- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain**, *Dicționar de simboluri*, Editura Polirom, București, 2009.
- Dăncuș, Mihai**, „*Formule de politețe*”, în vol. *Antologie de folclor din județul Maramureș*, Baia Mare, 1980, p. 147–189.
- Eliade, Mircea**, *Imagini și simboluri*, Editura Humanitas, București, 2019.
- Evseev, Ivan**, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001.
- Ghinoiu, Ion**, *Semne și simboluri tradiționale românești*, Editura Elion, București, 2003.
- Gibson, Clare**, *Semne și simboluri*, Editura Aquila '93, Oradea, 1998.
- Hedeșan, Otilia**, *Personajele mitologiei populare*, Editura Marineasa, Timișoara, 2000.
- Memoria Ethnologica, nr. 56–57, iulie-decembrie 2015.
- Oișteanu, Andrei**, *Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească*, Editura Minerva, București, 1989.
- Olteanu, Antoaneta**, *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, Editura Paideia, București, 1999.
- Pamfile, Tudor**, *Sărbătorile la români*, Editura Saeculum I.O., București, 1997.
- Ursache, Petru**, *Etnoestetica*, Editura Eikon, București, 2014.